

โลกธรรม 8 ในชีวิตประจำวัน

Worldly Conditions in Everyday Life

พระครูกาญจนธรรมาภรณ์¹, พระครูใบฎีกาทัดพล จันทวโส (แพลงปาน)² และ พระครูกาญจนกิจโสภณ³
Phrakrukanchanathamphon¹, Phrakhubidika Thatphol Chantawangso (Phealngpan)²
and Phrakrukanchanakitsophon³

^{1,2,3}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author E-mail: somnuek.sae@mcu.ac.th

Retrieved: February 21, 2023; Revised: April 27, 2023; Accepted: April 29, 2023

บทคัดย่อ

พระพุทธองค์ได้ทรงวางกฎเกณฑ์ความเป็นจริงเกี่ยวกับโลก เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ที่จะต้องพบเจออยู่เสมอ ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ คือ หลักโลกธรรม 8 ได้แก่ ลาภ เสื่อมลาภ ยศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุขและทุกข์ ซึ่งหลักความจริงบนโลกทั้งแปดประการนี้ ไม่ว่าจะเป็นบุคคล ผู้ร่ำรวยหรือยากจน มีลักษณะรูปพรรณเช่นไร ก็ต้องพบเจอด้วยกันทุกคน ทั้งสิ้น โลกธรรม 8 แบ่งได้เป็นฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดีไม่มีมนุษย์คนใดในโลกจะพบเจอกับด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวไปได้ตลอดเวลา

หลักธรรมสำคัญที่ควรนำมาประยุกต์ใช้กับโลกธรรม 8 คือ พระไตรลักษณ์ กฎเกณฑ์ที่เป็นสามัญลักษณะ 3 ประการ ของสรรพสิ่งบนโลกใบนี้ที่เป็นความจริงเสมอ ได้แก่ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความเป็นทุกข์และอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน เมื่อมองเห็นสรรพสิ่งเป็นไปตาม กฎแห่งสามัญลักษณะอย่างรู้เท่าทันแล้ว ยามที่จะต้องพบเจอกับอารมณ์ที่น่าพอใจ และไม่น่าพอใจนั้น จำเป็นจะต้องใช้ขันติธรรม ความอดทน ควบคุมไปด้วยเสมอ

เมื่อมนุษย์มีความอดทน มองสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นความจริง เป็นเรื่องธรรมดา ย่อมสามารถ ผ่านพ้นสภาพ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เข้ามาในชีวิตได้เป็นอย่างดี ยามใดที่ประสบกับสิ่งที่ไม่พอใจ ให้ใช้ ความอดทน ข่มใจ ย่อมผ่านพ้นสิ่งเหล่านั้นไปได้ด้วยดี หรือหากต้องพบเจอเรื่องราวดี จงมองให้เห็นตามสภาพความเป็นจริง ว่า ความดีเหล่านั้นย่อมเปลี่ยนแปลงไป มนุษย์ย่อมนำพาให้ชีวิตผ่านพ้นไปได้ด้วยดีเสมอ

คำสำคัญ: โลกธรรม 8; ไตรลักษณ์; ความอดกลั้น

Abstract

The Buddha has set the rules. reality about the world about human life to always meet It cannot be avoided, namely the 8 worldly conditions principles, including fortune, decline, fortune, rank, disgrace, praise, gossip, happiness and suffering, which are the eight world truths. whether a person Rich or poor, regardless of their appearance, they must all meet together. In all, the 8 worldly conditions principles can be divided into good and bad sides. In these eight aspects, no human being in the world will meet with only one side. go at any time.

The important principles that should be applied to the 8 Worldly conditions Dhammas are the Three Characteristics, the rules that are common to the 3 characteristics of all things in this world that are always true, namely impermanence, subject to suffering, and non-self. non-self when he sees things as they are The law of ordinary nature knowingly when encountering pleasant emotions and unsatisfactory (8 worldly conditions), it is necessary to always use tolerance and patience along with it.

When people are patient look at what happened as a matter of fact It is normal to be able to go through various events that come into life very well. Whenever you encounter something that is not satisfying, use patience and restraint, you will get through those things well. or if you meet a good story Look to see according to the fact that those good things will change. Humans always bring life to pass well.

Keywords: Worldly Conditions; The Three Characteristics; Forbearance

บทนำ

ชีวิตมนุษย์เกิดมาอยู่ในโลกเราจะต้องเจอปัญหาด้วยกันทั้งนั้นไม่ว่าจะเป็นใครต้องมีปัญหาเกิดในโอกาสใดโอกาสหนึ่ง อาจจะเร็วก็ได้ช้าก็ได้มันเป็นเรื่องธรรมดาที่เราหนีไม่พ้น เราจึงควรจะต้องคิดเตือนจิตสะกิดใจไว้บอกตนเองไว้ว่า เราอาจเป็นอย่างนั้นอย่างนี้อาจมีสิ่งนี้เกิดขึ้นในชีวิตของเราก็ได้และเมื่อสิ่งนั้นมันเกิดขึ้นมาจริง ๆ เราก็พอจะมีทางปลอบโยนตัวเองได้เพราะเราได้เคยคิดไว้ก่อนแล้ว ถึงมันจะมีความทุกข์มันก็ไม่หนักเกินไป พูดตามภาษาชาวบ้านว่า พอปลง พอวางรู้จักปลง รู้จักวางลงไปได้แต่หากพิจารณาถึงคำสอนไตรลักษณ์ที่พระพุทธองค์สั่งสอนแล้วก็จะเข้าใจชีวิตมากขึ้น (พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ), 2550)

ในพระพุทธศาสนานั้นมีกฎเกณฑ์อยู่หลายรูปแบบที่มนุษย์ รวมทั้งสรรพสิ่งทั้งปวงบนโลกต้องพบเจอ ไม่มีผู้ใด สิ่งใด ๆ หนีพ้นไปจากกฎเกณฑ์เหล่านั้น ยกตัวอย่างเช่น โลกธรรม 8 ได้แก่ ลาภ เสื่อมลาภ ยศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุข ทุกข์ ทั้ง 8 ประการนี้เป็นความจริง เป็นสัจธรรม ที่มนุษย์ทุกคนในโลกต้องพบเจออยู่

ตั้งแต่ลืมตามาบนโลกใบนี้ การเกิดขึ้นอาจสร้างความสุข ความดีใจให้กับบางคน แต่ในทางตรงกันข้าม การเกิดขึ้นอาจสร้างความทุกข์ให้กับใครบางคนก็เป็นไปได้ เป็นต้น (จันทร์ธิดา แสงทรัพย์และคณะ, 2560)

การดำรงชีวิตอยู่บนโลกใบนี้ ทุกคนต่างแสวงหาความสุขใส่ตนเอง จนลืมนองสังขาร ความจริงของชีวิตว่า บนโลกของเราใบนี้มีสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นสองด้านอยู่เสมอ เช่น มีความดี ก็ต้องมีความชั่ว มีความสุขก็ต้องมีความทุกข์ เพราะไม่มีใครบนโลกใบนี้ที่ในชีวิต (วศิน อินทสระ, 2547) ที่จะทำความดีอยู่ ทั้งชีวิต รวมทั้งมีความสุขไปตลอดชีวิต มนุษย์ทุกคนต้องเคยทำสิ่งที่ไม่ดีและเคยได้รับความทั้งนั้น สิ่งที่สำคัญที่สุดนั้นคือการปฏิบัติตนในขณะที่ต้องพบเจอกับสถานการณ์ดังกล่าวเหล่านั้น รวมทั้งนำพาชีวิตให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี

ดังนั้นเพื่อให้การดำรงชีวิตอยู่บนโลกใบนี้มีความสุขนั้น มนุษย์จำเป็นจะต้องเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ กฎเกณฑ์ของโลก ที่ไม่ว่ามนุษย์คนใดก็ต้องพบเจอให้ได้ การทำใจยอมรับความจริงกับสภาพที่เป็นอยู่นั้นเป็นสิ่งที่จำเป็นมาก หากมนุษย์นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันอยู่อย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่ามนุษย์จะต้องเจอกับกฎเกณฑ์ใด ๆ มนุษย์จะสามารถเผชิญหน้ากับกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านั้นได้และผ่านพ้นไปได้ด้วยดี

โลกธรรม 8

โลกธรรม 8 หมายถึง ธรรมดาของโลก ธรรมดาของโลกที่ครอบงำสัตว์โลกและสัตว์โลกต้องเป็นไปตามธรรมดานี้ 8 ประการอันประกอบด้วย โลกธรรมฝ่ายอิฏฐารมณ์ คือ พอใจของมนุษย์ เป็นที่รักที่ปรารถนา ประกอบด้วย 1. ลาภ หมายความว่า ได้ผลประโยชน์ ได้มาซึ่งทรัพย์ 2. ยศ หมายความว่า ได้รับฐานันดรสูงขึ้น ได้อำนาจเป็นใหญ่เป็นโต 3. สรรเสริญ คือ ได้ยิน ได้ฟัง คำสรรเสริญคำชมเชย คำยกยอ เป็นที่น่าพอใจ 4. สุข คือ ได้ความสบายกาย สบายใจ ความเบิกบาน บันเทิงใจเริงใจ ส่วนโลกธรรมฝ่ายอนิฏฐารมณ์ คือ ความไม่พอใจของมนุษย์ ไม่เป็นที่ปรารถนา ประกอบด้วย 1. เสื่อมลาภ หมายความว่า เสียลาภไป ไม่อาจดำรงอยู่ได้ 2. เสื่อมยศ หมายถึง ถูกลดอำนาจความเป็นใหญ่ 3. นินทา หมายถึง ถูกตำหนิติเตียนว่าไม่ดี ถูกติฉินนินทา หรือถูกกล่าวร้ายให้เสียหาย 4. ทุกข์ คือ ได้รับความทุกข์เวทนา ทรมาณกาย ทรมาณใจ (ที.ปา. (ไทย) 11/358/407) ทำให้เกิดความถือตัว 8 นั้น

1. เกิดความถือตัวเพราะได้ลาภ
2. เกิดความถือตัวว่าตกต่ำเพราะเสื่อมลาภ
3. เกิดความถือตัวเพราะมียศ
4. เกิดความถือตัวว่าตกต่ำเพราะเสื่อมยศ
5. เกิดความถือตัวเพราะความสรรเสริญ
6. เกิดความถือตัวว่าตกต่ำเพราะถูกนินทา
7. เกิดความถือตัวเพราะความสุข
8. เกิดความถือตัวว่าตกต่ำเพราะความทุกข์ (ช.ม. (ไทย) 29/21/77)

ความยินดีและความยินร้าย มีอยู่ในการวิวาทเหล่านี้ อธิบายว่า มีชนะมีแพ้ มีลาภ มีเสื่อมลาภ มียศ มีเสื่อมยศ มีนินทา มีสรรเสริญ มีสุข มีทุกข์ มีโสมนัส มีโทมนัส มีอิฏฐารมณ์ มีอนิฏฐารมณ์ มีปลอดโปร่ง

มีกระทบกระทั่ง มีความยินดี มีความยินร้าย โง่ยินดีเพราะชนะ โง่ยินร้ายเพราะพ่ายแพ้ โง่ยินดีเพราะได้ลาภ โง่ยินร้ายเพราะเสื่อมลาภ โง่ยินดีเพราะได้ยศ โง่ยินร้ายเพราะเสื่อมยศ โง่ยินดีเพราะสรรเสริญ โง่ยินร้ายเพราะนินทา โง่ยินดีเพราะความสุข โง่ยินร้ายเพราะความทุกข์ โง่ยินดีเพราะโสมนัส โง่ยินร้ายเพราะโทมนัส โง่ยินดีเพราะเฟื่องฟู โง่ยินร้ายเพราะตกอับ รวมความว่า ความยินดีและความยินร้าย มีอยู่ในการวิวาทเหล่านี้ (ขุ.ม. (ไทย) 29/63/160-161) และก็น่าสังเกตว่า โง่ไม่เห็นฐานะอะไรที่ไม่ถูกครอบงำ อธิบายว่า มองเห็นแต่ฐานะที่ถูกครอบงำเท่านั้น ได้เห็นแต่ฐานะที่ถูกครอบงำคือ ความเป็นหนุ่มสาวทั้งปวง ถูกชราครอบงำ ความไม่มีโรคทั้งปวง ถูกพยาธิครอบงำ ชีวิตทั้งปวงถูกภพครอบงำ ลาภทั้งปวงถูกความเสื่อมลาภครอบงำ ยศทั้งปวงถูกความเสื่อมยศครอบงำ ความสรรเสริญทั้งปวง ถูกการนินทาครอบงำ ความสุขทั้งปวง ถูกความทุกข์ครอบงำ ลาภ เสื่อมลาภ ยศ เสื่อมยศ นินทา สรรเสริญ สุข และทุกข์ ธรรมเหล่านี้ ในหมู่มนุษย์ ล้วนไม่เที่ยง ไม่นั่นคง มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา (ขุ.ม. (ไทย) 29/172/387)

โลกธรรมหรือความเป็นไปตามธรรมดาของโลก ซึ่งหมุนเวียนมาหาสัตว์โลก และสัตว์โลก ก็หมุนเวียนไปตามธรรมดาที่ว่านี้ด้วย จึงเรียกว่า โลกธรรมมีอยู่ 8 ประการ โดยแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายละ 4 ประการ ดังนี้

1. ฝ่ายที่เป็นอิฏฐารมณ์ คือ เป็นสิ่งที่คนอยากได้ใคร่มีและพยายามแสวงหาเป็นของตน พอใจในภพ 4 อย่าง ทำให้เกิดการถือตัว 4 นัยคือ (ขุ. ม. (ไทย) 29/8/31-32)

- ก. ลาภ ได้แก่ การได้มาซึ่งสิ่งที่คนปรารถนา
- ข. ยศ ได้แก่ ตำแหน่ง ศักดินาต่าง ๆ
- ค. สรรเสริญ ได้แก่ การได้รับการยกย่องสรรเสริญ
- ง. สุข ได้แก่ ความสบายกาย สบายใจ

2. ฝ่ายที่เป็นอนิฏฐารมณ์ คือ เป็นสิ่งที่คนไม่ปรารถนา ไม่ต้องการให้เกิดขึ้นแก่ตน มี 4 ประการคือ

- ก. เสื่อมลาภ ได้แก่ การสูญเสียสิ่งที่ได้มา
- ข. เสื่อมยศ ได้แก่ การถูกถอดยศ ลดตำแหน่ง
- ค. นินทา ได้แก่ การถูกติเตียน
- ง. ทุกข์ ได้แก่ ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ (ขุ. ม. (ไทย) 29/21/76)

พระพุทธองค์ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย โลกธรรม 8 ประการนี้ย่อมหมุนไปตามโลกและโลกก็หมุนไปตามโลกธรรม 8 ประการ โลกธรรม 8 ประการ อะไรบ้าง คือ 1. ลาภ 2. เสื่อมลาภ 3. ยศ 4. ความเสื่อมยศ 5. นินทา 6. สรรเสริญ 7. สุข 8. ทุกข์” (อง.อฏฺฐ ก. (ไทย) 23/5-6/202-204)

โลกธรรมทั้ง 2 ประเภทแยกเป็นฝ่ายสุขและฝ่ายทุกข์ ที่มนุษย์ทุกคนจะต้องพบเจอ ชีวิตของมนุษย์ทุกคนไม่มีใครผู้ใดที่จะมีความสุขไปตลอดชีวิต ย่อมมีเกิด แก่ เจ็บ ตาย กันทุกคน เมื่อเราเกิดมาลิ้มรสชาติโลกในวินาทีแรกที่ลืมตาขึ้นมา เราก็อิ่มท้องแล้ว แต่การร้องไห้ของเรากลับสร้างความสุข สร้างรอยยิ้มให้กับพ่อแม่ ญาติพี่น้อง พอเริ่มมีชีวิตโตขึ้นไปตามวัย ก็มีทั้งเรื่องราวดีและร้ายเข้ามาในชีวิตเสมอ สิ่งที่เป็นตัววัดผลของความสุขในชีวิตคือการกระทำ หากมนุษย์กระทำความดีย่อมได้ผลดี หากมนุษย์กระทำความชั่วย่อมได้รับผลไม่ดีเช่นกัน ความสุขและความทุกข์ของมนุษย์หรือโลกธรรมฝ่ายดีหรือฝ่ายไม่ดีนั้น ย่อมอยู่ที่ผลของการกระทำ เช่นเดียวกัน

สรุปได้ว่า โลกธรรม 8 เป็นความจริงในชีวิตของมนุษย์ทุกคนที่ต้องพบเจอ เป็นลักษณะทางอารมณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอยู่เสมอในโลกใบนี้ ตราบใดที่มนุษย์ต้องใช้ชีวิตบนโลกนั้น มนุษย์ทุกคนย่อมต้องพบเจอกับสภาวะของ โลกธรรม 8 ด้วยกันทุกคน ลักษณะทั้ง 8 ประการนั้นเป็นเช่นความสุข ความดีใจ พอใจ 4 ประการ และในทางตรงกันข้ามคือ ความทุกข์ ความเสียใจ ความไม่พอใจ อีก 4 ประการ ซึ่งหลักธรรมนี้สามารถสั่งสอนมนุษย์ให้จำไว้เสมอได้ว่า เราอย่ามีความสุขในชีวิตเพียงอย่างเดียวไปได้ตลอด ย่อมต้องพบเจอกับเรื่องราวที่ไม่ดี ที่เป็นความทุกข์ร่วมด้วยเสมออีกชุดอย่างหนึ่งที่ตกอยู่ในโลกธรรม 8 ในสมัยพุทธกาล

พระองค์สิริมาลเถระ องค์สิริมาล เดิมชื่อว่า อหิงสก บิดาท่าน นามว่า คัคคะ มารดานามว่า มันทานี วันที่ท่านเกิดบิดาเฝ้าอยู่ในสำนักพระราชวังเกิดแสงรุ่งโรจน์ขึ้นที่พระคลังแสง เป็นที่อัศจรรย์ บิดาแหงนหน้าขึ้นดูท้องฟ้า เห็นเป็นดาวโจรลอยเด่นอยู่ จึงกราบทูลว่า ที่เกิดขึ้นเวลานี้จะเป็นมหาโจรชื่อดัง ซึ่งเกิดมาแล้วเป็นเด็กที่ วานอน สอนง่าย ประพฤติดีเรียนเก่ง แล้วพ่อส่งไปศึกษาอยู่กับอาจารย์ ที่ศิปาโมกข์แห่งตักศิลา ก็ได้ตั้งใจเรียนเป็นที่รักของอาจารย์อย่างยิ่ง จนศิษย์ร่วมสำนักอีกฉา หาทางยุยงอาจารย์ให้เกลียดและกำจัดเสีย ในที่สุดอาจารย์ก็เชื่อคำยุยงของศิษย์อื่น ๆ เรี่ยกอหิงสก บอกว่าจะถ่ายทอด วิษณุมนต์ให้ไป เป็นการเฉพาะ แต่ให้ไปฆ่าคนเอาน้ำม้อมา 1000 นิ้ว จึงประกอบพิธีประสิทธิ์ประสาทมนต์ให้ได้ เมื่ออหิงสก โดนนิทาจากศิษย์ร่วมสำนักด้วยกันแล้ว อาจารย์ได้แนะนำ ให้ทำความผิด จนอหิงสกฆ่าคนเกือบได้หนึ่งพันแล้ว เหลืออีกหนึ่งคนจะได้ครบหนึ่งพัน เมื่อพระพุทธเจ้ารู้เหตุการณ์เช่นนี้แล้ว พระพุทธเจ้าดำเนินไปตามปกติ แต่ส่งบันดานอิทธิฤทธิ์ ไม่ให้องค์สิริมาลไล่ทัน องค์สิริมาล จึงตะโกนว่า “หยุด สมณะหยุด” พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เราหยุดแล้ว แต่เธอยังไม่หยุด” เมื่อเขาสงสัย จึงตรัสต่อว่า “เราหยุดทำบาป แต่เธอยังไม่หยุด” เท่านั้นแหละ มหาโจรก็วางดาบลงไปเข้าไปกราบแทบพระยุคลบาท เมื่อพระองค์สิริมาลติดกับโลกธรรมฝ่ายนิทา ได้รับฟังพระโอวาทจากพระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนแล้ว ได้ลึกซึ้งในหลักธรรมได้ แรก ๆ องค์สิริมาลไปบิณฑบาตประชาชนจำได้ก็พากันวิ่งหนี หรือไม่ก็เอา ก้อนดินอิฐ ขว้างปาได้รับความเจ็บปวด พระพุทธเจ้าสอนให้อดทนเพราะเป็นกรรมของตน ตรงนี้เข้าฝ่ายโลกธรรม คือ ความทุกข์และสุดท้ายได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนได้ดีแล้วได้รับสรรเสริญเป็นพระเถระประเภท ต้นคดปลายตรง เป็นสาวกที่ดีในการปฏิบัติต่อโลกธรรมถูกต้อง ด้านฝ่าย นิทา ทุกข์ สรรเสริญ (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2555)

พระองค์สิริมาลเป็นภิกษุรูปหนึ่งที่มีลักษณะโดดเด่นมากในพระพุทธศาสนา ความที่ท่านเคยเป็นโจรฆ่าคนเพื่อเอาน้ำมารวมกันให้ได้ 1000 นิ้ว ตามคำล่อลวงของอาจารย์ เพื่อจะสอนวิชาให้ท่าน ท่านจึงหลงผิด ประพฤติตาม ฆ่าคนไปเรื่อย ๆ จนได้ 999 นิ้ว จนได้มาพบกับพระพุทธเจ้า ได้ฟังพระธรรมเทศนา จึงเห็นความจริง ทูลขออุปสมบทกับพระพุทธองค์ ตอนบวชเป็นพระภิกษุใหม่ ๆ ความที่ชาวบ้านยังไม่ยอมรับ เนื่องจากเคยฆ่าคนมากมาย เวลาท่านออกบิณฑบาต ก็ถูกขว้างโดยก้อนหินบ้าง ใช้ไม้ทุบตีบ้าง ไล่ให้ไปบิณฑบาตที่อื่นบ้าง ด่าทอด้วยถ้อยคำ ต่าง ๆ บ้าง ท่านก็ใช้ความอดทนจนผ่านพ้นมาได้ ท่านบำเพ็ญเพียรจนได้สำเร็จพระอรหันต์

โลกธรรม 8 ที่ท่านพระองค์สิริมาลเถระ เป็นสัจธรรมที่ชี้ให้เห็นว่า แม้ในครั้งพุทธกาล ลาก เสื่อมลากยศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นิทา สุขและทุกข์ เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงไปได้ แม้แต่พระสงฆ์สาวกก็ยังต้องพบเจอ หากลองย้อนกลับมามองดูในปัจจุบันนี้ จะมีคำพูดหนึ่ง ที่คนโบราณมักกล่าวกันว่า

“แม้แต่พระพุทธรูปที่ทำด้วยอิฐ หิน ยังถูกคนติฉินนินทา” คำพูดนี้ หากนำมาสอนใจจะทำให้เราไม่ยินดี ยินร้าย ไม่วิตกกังวลกับคำสรรเสริญ เยินยอ รวมทั้งคำนินทาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

สรุปว่า โลกธรรม 8 คือความเป็นธรรมดาของโลก ที่ทุกคนต้องได้ประสบพบพาน มี 2 ฝ่าย คือ

1. ฝ่ายที่พึงปรารถนา คือ ได้ลาภ ได้ยศ สรรเสริญ สุข
2. ฝ่ายที่ไม่พึงปรารถนา คือ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์

ในมงคล 38 ก็ได้พูดถึงโลกธรรมในข้อที่ 35 ว่าเราควรจะ “มีจิตใจไม่หวั่นไหวต่อโลกธรรม” พระพุทธองค์ทรงสอนให้เรามองโลกธรรมเป็นเรื่องธรรมดาที่ต้องมาคู่กัน แต่ส่วนใหญ่จะทำให้ยากเพราะเราจะยินดีกับโลกธรรมฝ่ายที่พึงปรารถนา และผลักไล่โลกธรรมฝ่ายที่ไม่พึงปรารถนา (พระมหาสมชาย ฐานวุฒโฑ, 2547) หลวงพ่อชาได้เปรียบโลกธรรมเหมือนหญ้าคา เพราะหากเรากำแน่นเกินไป หญ้าคาก็บาดมือทำให้เกิดความเจ็บปวดได้ หลวงพ่อชาจึงสอนว่าเราควรอยู่เหนือโลกธรรม เปรียบเสมือนการนั่งทับบนหญ้านั่นเอง (พระโพธิญาณเถร (พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท), 2560) การฝึกปฏิบัติในการไม่หวั่นไหวในโลกธรรม คือ การมีสติมองทุกอย่างบนโลกเป็นเรื่องธรรมดา เราไม่สามารถแบ่งแยกโลกธรรมออกจากกันได้ ได้สิ่งหนึ่งก็ต้องได้คู่ตรงข้ามมาด้วย หากมองได้เช่นนี้เราจะมีที่พึ่งภายในที่เข้มแข็ง เมื่อได้เจอโลกธรรมฝ่ายพึงปรารถนาก็จะไม่ยึดติดและดีใจจนเกินไป และหากเจอโลกธรรมฝ่ายไม่พึงปรารถนาก็ไม่พุ่มพวย และเสียใจจนเกินไป

หลักธรรมสำหรับนำไปปฏิบัติตนต่อโลกธรรม 8

การปฏิบัติตนให้ผ่านพ้นกับสถานการณ์ทั้ง 8 ประการนี้ แต่ละอย่างมีวิธีปฏิบัติต่างกันหลายรูปแบบ ประการสำคัญที่สุดคือเราต้องทำใจยอมรับ รู้เท่าทันความเป็นจริงของสิ่งเหล่านั้น ว่าทุกสิ่งนั้นล้วนมีการเกิดขึ้น การตั้งอยู่และการดับไปในท้ายที่สุด ตามกฎเกณฑ์สามัญของโลก แยกออกจากกันไม่ได้เปรียบเหมือนเชือกสามเกลียว จึงเรียกชื่อว่า “ไตรลักษณ์” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2559) สิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต สิ่งปรุงแต่งทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง สิ่งปรุงแต่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นทุกข์ สิ่งปรุงแต่งทั้งหลาย ทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน นี่เป็นสามัญลักษณะ

ไตรลักษณ์แปลว่า ลักษณะ 3 อย่าง ไตรลักษณ์ หมายถึงลักษณะ หรือข้อกำหนดหรือ สิ่งที่มีประจำอยู่ในตัวของสังขารทั้งปวง 3 อย่าง คือ 1. อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง ความเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา 2. ทุกขตา ความเป็นทุกข์ คือทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ 3. อนัตตตา ความเป็นของมิใช่ตัวตน ความปราศจากอัตตา ลักษณะ 3 อย่าง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามัญยลักษณะ คือ ลักษณะที่มีเสมอกันแก่สังขารทั้งปวง และเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ธรรมนิยาม คือ กฎธรรมดาหรือข้อกำหนดที่แน่นอนของสังขารทั้งปวง (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2551)

ในพุทธเถรวัท หลักไตรลักษณ์นี้พระพุทธองค์ทรงยกขึ้นแสดงในฐานะเป็นหลักความจริงทั่วไปแก่สิ่งทั้งปวง หากแต่โดยจุดหมายแล้ว หลักไตรลักษณ์กลับเป็นหลักไตรลักษณ์ที่ทรงแสดงเพื่อใช้เป็นหลักพิจารณา (โยนิโสมนสิการ) ความเป็นไปในธรรมชาติทั้งหลาย คือขั้น 5 (ในมหาสติปัฏฐานแยกเป็น 4 คือ กาย เวทนา จิต ธรรม) ทั้งนี้โดยมุ่งที่จะให้เกิดปัญญาความรู้แจ้งในความเป็นจริงของชีวิตมนุษย์เป็นสำคัญ อันจะเป็นผลให้

เกิดความเบื่อหน่ายคลายกำหนด ถ่ายถอนความยึดมั่นถือมั่นในวาตะของตน (อัตตวาทุปาทาน) หลุดพ้นจากทิวฏฐิคือความตามเห็นว่าเป็นตัวตน (อัตตานุทิวฏฐิ) ได้ในที่สุด” (ปิ่น มุทุกันต์, 2535)

ไตรลักษณ์ หมายถึงลักษณะ 3 ประการ เป็นลักษณะที่มีประจำอยู่ในทุก ๆ สิ่งที่เป็นสังขาร คือ อนิจจลักษณะ ลักษณะไม่เที่ยง ทุกขลักษณะ ลักษณะเป็นทุกข์ และอนัตตลักษณะลักษณะที่ไม่มีความหมายแห่งตัวตน ลักษณะทั้ง 3 นี้ เรียกว่า “สามัญญลักษณะ” หรือ “ธรรมนิยาม” (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2551)

ความทุกข์ในไตรลักษณ์ มีความหมายทางขอบเขตกว้างมากที่สุด เพราะครอบคลุมความทุกข์ ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า “สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์” คำว่า “สังขารทั้งปวง” หมายถึง สังขารทั้งหมดหรือสังขตธรรมทั้งหมดตกอยู่ในอำนาจของความทุกข์ทั้งสิ้น ไม่มีสังขารอันใดรอดพ้นไปจากความทุกข์ได้เมื่อเป็นเช่นนี้ทุกข์ในไตรลักษณ์ จึงมีความหมายกว้างที่สุดเพราะครอบคลุมความหมายของทุกข์ในสังขารทั้งหมดที่เป็นสังขารที่มีใจครองและไม่มีใจครอง สังขารทั้งหมดนี้ล้วนแต่อยู่ในภาวะทุกข์ตาของไตรลักษณ์ทั้งสิ้น (ประยงค์ แสนบุราณ, 2559)

สรุปว่า ไตรลักษณ์ คือ ลักษณะ 3 ประการ จึงเรียกว่า ไตรลักษณ์ เป็นกฎธรรมชาติ เป็นกฎเกณฑ์ที่เป็นธรรมดาของสรรพสิ่งต่าง ๆ แบ่งออกได้คือ 1) อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอไม่อาจคงอยู่ที่ได้ มีกาลเวลา กล่าวคืออดีต อนาคต และความเชื่อมโยงแห่งอดีต และอนาคตเป็นพื้นฐานของความเปลี่ยนแปลงทั้งปวง 2) ทุกขตา ความเป็นทุกข์ สภาวะขัดแย้งอันเนื่องด้วยความไม่เป็นไป ตามประสงค์ตราบใดที่บุคคลที่ยังก่อปรด้วยความเห็นผิด ปฏิเสธไม่ยอมรับ ในความเป็นจริงของชีวิต และกฎของธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในความเป็นอนิจจตา คือความเป็นของไม่เที่ยง ฉะนั้น ปฏิฆะ ความขัดแย้ง กระทบกระทั้งเป็นทุกข์ย่อมจะเกิดขึ้นตามมานี้เองก็เพราะมีการเปลี่ยนแปลงอันมีพื้นฐานมาแต่กาลเวลา กล่าวคือ อดีต อนาคต และความเชื่อมโยงแห่งอดีต และอนาคตนั่นเอง 3) อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตน ในเมื่อสิ่งทั้งปวงมีสภาวะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ไม่อาจยังยืนคงทนอยู่ได้ไม่สามารถดำรงอยู่เป็นที่พึ่งพิงอาศัยแก่เราได้ สิ่งทั้งปวงที่ปราศจากสาระความมีตัวตน ทั้งนี้เพราะมีการเปลี่ยนแปลง อันมีพื้นฐานมาแต่กาลเวลา อนาคต และความเชื่อมโยงแห่งอดีตและอนาคตนั่นเอง (พระภาสกร ฐิริวฑฒโน (ภาวิไล), 2551) ความไม่ใช่ตนลักษณะทั้ง 3 ประการนี้ สอนให้เราไม่ยึดติดกับสรรพสิ่งต่าง ๆ แม้แต่ชีวิตของตนเอง

หลักธรรมที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ควรนำไปประยุกต์ใช้กับโลกธรรม 8 คือหลัก ขันติธรรม ความอดทน อดกลั้น ต่อสภาพสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาในชีวิตตนเอง ความอดทนนี้ เป็นธรรมะที่พระพุทธองค์ทรงยกให้เป็นตบะที่สำคัญยิ่งในการดำรงชีวิต ดังพุทธศาสนาสูกาถิกกล่าวไว้ว่า “ขันติ ปรมิ ตโป ตีติกขา ขันติ คือความอดทนเป็นตบะอย่างยิ่ง” (ที.ม. (ไทย) 10/54/57)

เป้าหมายในการดำรงชีวิตของมนุษย์คือ การตอบสนองความต้องการด้านต่างๆของมนุษย์เริ่มตั้งแต่ความต้องการทางร่างกายเพื่อการมีชีวิตอยู่รอด ความต้องการทางสังคมเพื่อความอบอุ่นและความต้องการทางใจ เพื่อชีวิตที่สมบูรณ์ซึ่งการดำเนินชีวิตให้บรรลุเป้าหมายไม่ว่าในระดับใด ล้วนต้องอาศัยคุณธรรมสำคัญที่จะส่งเสริมให้ประสบความสำเร็จดังเป้าประสงค์ ขันตินับเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญที่จะส่งผลให้สมประสงค์ในสิ่งนั้นๆ สามารถพิจารณาได้ดัง ดังนี้ (บุญมี แท่นแก้ว, 2542)

1) ความต้องการทางชีววิทยาอันเป็นความต้องการทางร่างกายเป็นความต้องการพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เช่นอาหารเครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค

2) ความต้องการทางสังคมเพราะโดยพื้นฐานมนุษย์เป็นสัตว์สังคมชอบอยู่ร่วมกันเพื่อความอบอุ่นใจเพื่อสงเคราะห์อนุเคราะห์กันทำให้มีการแต่งงานมีคู่ครองมีบุตรสืบสกุล

3) ความต้องการทางใจอันเป็นความต้องการที่ลึกซึ้งอยู่เบื้องหลังความต้องการด้านอื่น ๆ

เมื่อพิจารณาจากเป้าหมายของชีวิตที่สำเร็จได้ด้วยอาศัยความอดทน ขั้นตอนเป็นคุณธรรมสำคัญที่บุคคลควรนำมาประพฤติเพื่อบรรลุจุดหมายที่ตั้งงาม ทั้งทางกายภาพทางสังคม และทางจิตใจ รวมถึงใช้ความอดทนพยายามสร้างสิ่งสนับสนุนรอบข้างที่จะเกื้อหนุนให้ตนเองดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกอธิบายความคำว่า ขันติ แปลว่า ความอดทน คือการอดได้ทนได้ เพื่อบรรลุความดีงามและความมุ่งหมายอันชอบ (อง.ทก. (ไทย) 20/410/118) ในขันติทูกะ แสดงความหมายของขันติไว้ว่า “ความอดทน กิริยาที่อดทน ความอดกลั้นความไม่ดูร้าย ความไม่เกรี้ยวกราด ความเข้มแข็งแห่งจิต” ขันติ ได้แก่ อธิวาสนขันติ หมายถึง “บรรดาธรรมเหล่านั้น คือ ความอด ความทน ความกลั้น ความไม่เดือดดาล ความไม่หุนหันพลันแล่น ความใจเย็น แห่งจิต” (อภิ.สง. (ไทย) 34/1348/337)

1. อดทนต่อความยากลำบาก คือ มีจิตใจเข้มแข็งที่จะทำงาน

2. อดทนต่อความเจ็บป่วย คือ อดทนต่อความเจ็บป่วยของร่างกายไม่ท้อแท้

3. อดทนต่อความเจ็บใจ คือ อดทนต่อการกระทำที่ผู้อื่นล่วงเกินเรา โต้ตอบด้วยวิธีสันติ

4. อดทนต่อกิเลส คือ อดทนต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มายั่วยุให้หลงใหล อดทนต่อความโลภ อดทนต่อความโกรธและอดทนต่อความหลง (ที.ปา.อ. (ไทย) 3/2/-/283)

ความอดทนทั้ง 4 ประการนี้ สรุปให้จำได้ง่ายคือ อดทนต่อความลำบาก อดทนต่อความเจ็บป่วย อดทนต่อความเจ็บใจและอดทนต่อกิเลส 3 (โลภ โกรธ หลง) ซึ่งเหตุ 4 ประการนี้ทั้งหมด ล้วนเป็นสิ่งที่มนุษย์ย่อมพบเจอ ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือให้ผู้อื่นมารับแทนตนเองได้ เพื่อบรรลุความดีงามและความมุ่งหมายอันชอบ เป็นกิริยาที่อดทนต่อโลภะความอยากได้ต่อโทสะความโกรธเคืองจนถึงความพยายามมุ่งร้ายต่อโมหะความหลงงมงายเมื่อได้ประสบกับอารมณ์ที่ยั่วให้เกิดความอยากได้อยากล้างผลาญ อยากเบียดเบียนก็อดทนไว้ไม่แสดงอาการตามอำนาจแห่งโลภะโทสะโมหะ และอดทนต่อทุกขเวทนา เย็น ร้อน เป็นต้น อันทำให้ลำบาก อดทนตรากตรำประกอบภาระงานต่าง ๆ หรืออดทนต่อถ้อยคำที่มีผู้กล่าวซ้ำไม่เป็นที่พอใจ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช เจริญ สุขตมโณ, 2556) สามารถจำแนกขันติความอดทนได้ 4 ประการได้ ดังนี้

1. อดทนต่อความยากลำบาก หมายถึง ชีวิต ความเป็นอยู่ของมนุษย์ทุกคนนั้น ย่อมมีสภาพความเป็นอยู่ สังคม สิ่งแวดล้อม รอบ ๆ กายทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต สภาพดินฟ้าอากาศ ย่อมแตกต่างกันไป ดังนั้นไม่ว่ามนุษย์จะต้องพบเจอกับสิ่งรอบข้างใด ๆ จะต้องมีความอดทน ให้ผ่านพ้นไปได้

2. อดทนต่อความเจ็บป่วย หมายถึง ร่างกายของมนุษย์ย่อมพบเจอกับสภาพแวดล้อม ที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ ความเจ็บป่วย เป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ มนุษย์จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอดทนต่อความเจ็บป่วยในด้านต่าง ๆ ให้ได้

3. อดทนต่อความเจ็บใจ เพราะการใช้ชีวิตในสังคม ย่อมมีคนที่ชอบใจและไม่ชอบใจปนอยู่เสมอ คำพูดเป็นสิ่งที่สำคัญที่สามารถสร้างคนให้ดีขึ้นก็ได้ หรือแม้แต่ทำลายคน ฆ่าคนก็ได้เช่นกัน ดังนั้นจงอย่างนำ คำพูดเหล่านั้นมาใส่ใจ อย่าเก็บเรื่องราวต่าง ๆ ที่ไม่ดี ที่คิดแล้วต้องทำให้ทุกข์ ให้เจ็บใจ ขอให้ปล่อยวาง และ อดทนต่อความเจ็บใจต่าง ๆ เอาไว้เสมอ

4. อดทนต่ออำนาจกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ ความโลภ ความโกรธ และความหลงเป็นสิ่งที่คอยฉุดรั้งให้เราประพฤตินิสัยที่ไม่ดีงาม ต้องใช้ความอดทนให้มาก ๆ ในยามที่ต้องตกอยู่ในอำนาจของกิเลสเหล่านี้ อดทนได้โดยการ ทำสมาธิบ้าง เจริญเมตตาบ้าง เป็นต้น

อานิสงส์หรือประโยชน์ของขันติความอดทนว่ามีอยู่ 5 ประการ ได้แก่

- 1) เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนเป็นอันมาก
- 2) เป็นผู้ไม่มากด้วยเวร
- 3) เป็นผู้ไม่มากด้วยโทษ
- 4) เป็นผู้ไม่หลงกระทำกาละ
- 5) เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ (อง.ปญจก. (ไทย) 22/215/228)

สรุปได้ว่า ความอดทน คือความทนอยู่ในสภาพต่าง ๆ ทั้งดีและไม่ดี ให้ได้ เมื่อเราต้อง พบเจอกับ เรื่องราวต่าง ๆ ทั้งดีและไม่ดี เราจำเป็นจะต้องอดทน ด้วยการรับสภาพความเป็นจริง ในสิ่งนั้น ๆ ที่ต้องพบเจอ ความอดทนมี 4 อย่างสำคัญ ที่ต้องอดทนให้ได้ คือ 1. อดทนต่อความลำบาก สภาพต่าง ๆ ที่พบเจอ 2. อดทน ต่อความเจ็บป่วยของร่างกาย 3. อดทนต่อความเจ็บใจ และ 4. อดทนต่อความโลภ ความโกรธ ความหลง (กิเลส 3)

วิธีการประยุกต์ใช้หลักไตรลักษณ์และขันติธรรม ในโลกธรรม 8

หลักไตรลักษณ์ คือการมองความเป็นจริงของโลกธรรมทั้ง 8 ประการนี้ให้เห็นสภาพความเป็นจริง ความถูกต้อง ที่จะต้องเกิดขึ้นอยู่เสมอคู่กับโลกและการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทุกคน ทุกสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลก นี้ ทั้งสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตจะต้องดำเนินไปตามกฎของพระไตรลักษณ์ คือ 1. อนิจจัง ความไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ 2. ทุกขัง ความเป็นทุกข์ ทนอยู่ในสภาพนั้น ๆ ไม่ได้ และ 3 อนัตตา ความไม่ใช่ตน ทุกสรรพสิ่งล้วนไม่ใช่ตัวตนที่แท้จริง เกิดจากเหตุจากปัจจัยทั้งสิ้น

เมื่อมนุษย์เข้าใจหลักโลกธรรม 8 โดยการนำหลักพระไตรลักษณ์มาประยุกต์ใช้แล้ว การจะนำพาให้ มนุษย์มีความสุข มีเรื่องราวดี ๆ มากกว่าเรื่องราวที่ไม่ดีในชีวิตนั้น มนุษย์จำเป็นจะต้องนำหลัก ขันติธรรม ความอดทน มาร่วมประยุกต์ใช้ด้วย ได้แก่ 1. อดทนต่อความยากลำบาก ในโลกธรรม 8 นั้น ความยากลำบาก ที่เป็นฝ่ายไม่ดี ได้แก่ ความเสื่อมลาภ ความทุกข์ ที่เกิดขึ้นจากที่อยู่อาศัย สภาพดินฟ้าอากาศ เป็นต้น 2. อดทนต่อความเจ็บป่วย ในโลกธรรม 8 ฝ่ายไม่ดีคือ ความทุกข์ ที่เป็นความไม่สบายของร่างกาย การเป็น โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ 3. อดทนต่อความเจ็บใจ ในโลกธรรม 8 ฝ่ายไม่ดี คือการเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ความ ทุกข์ ทั้ง 4 ประการนี้ย่อมทำให้เกิดความเจ็บใจขึ้น ดังนั้นจะต้องอดทนต่อความเจ็บใจด้วยการมีสติ ใช้ปัญญา อยู่เสมอ อย่าปล่อยให้สภาพเหล่านั้นมาทำลายได้ 4. อดทนต่อกิเลส 3 (โลภะ โทสะ โมหะ) ในโลกธรรมฝ่ายไม่ดี

ทั้ง 4 ประการคือ การเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ความทุกข์ ย่อมเกิดขึ้นจากกิเลส 3 ประการนี้เป็นสำคัญ จึงต้องใช้ความอดทนต่อกิเลส 3 ประการนี้ด้วยการข่มใจ อดทน อดกลั้นเอาไว้เสมอ

ส่วนโลกธรรม 4 ประการที่เป็นฝ่ายดี ทั้ง 4 ประการนั้น คือ ลาภ ยศ สรรเสริญและความสุข ก็ต้องนำหลักขันติธรรม ความอดทนมาประยุกต์ใช้ด้วยอยู่เสมอ คืออดทนว่าความดีเหล่านั้นจะต้องเปลี่ยนแปลง ไม่จีรังยั่งยืน ทำให้ยอมรับสภาพความเป็นจริงที่ผ่านเข้ามา ไม่ยึดติด ลุ่มหลง

การใช้หลักพระไตรลักษณ์และขันติธรรมนั้น จำเป็นจะต้องใช้ควบคู่กันไปเสมอ โดยเริ่มจากการมองให้เห็นสภาพต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกที่มนุษย์ต้องพบเจออยู่อย่างรู้เท่าทัน อย่างเข้าใจ ในสภาพความเป็นจริงว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปในทุก ๆ เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่เป็นลักษณะสามัญ ในระหว่างที่ต้องพบเจอกับเรื่องราว ๆ ต่าง ๆ นั้น เป็นอารมณ์ที่น่าพอใจหรือไม่พอใจ เป็นสิ่งที่ดีหรือสิ่งที่ไม่ดี ต้องใช้ขันติธรรม ความอดทนกำกับ เอาไว้เสมอ

ดังนั้น ขันติธรรม ความอดทน และหลักพระไตรลักษณ์ หรือไตรลักษณ์ 3 เป็นหลักธรรม ที่ควรนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับโลกธรรม 8 ในชีวิตประจำวันเป็นอย่างยิ่ง เมื่อมนุษย์มีความเข้าใจในโลกธรรม 8 พร้อมทั้งนำหลักพระไตรลักษณ์และหลักขันติธรรมมาประยุกต์ใช้แล้ว ย่อมทำให้ชีวิตของมนุษย์มีความสุข เมื่อมนุษย์ทุกคนมีความสุข โลกก็จะมีความสุข ตามกฎเกณฑ์ของโลกธรรม ทั้ง 8 ประการ

สรุป

โลกธรรม 8 ในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนจะต้องพบเจอ เป็นสัจธรรมที่มีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี เปรียบได้ดั่งชีวิตของมนุษย์ทุกคนที่มักจะมีสองด้านเสมอ คนเราโดยทั่วไปนั้นย่อมต้องการให้ชีวิตพบเจอแต่ความสุข ความสบายในชีวิต แต่มักมองข้ามความทุกข์ไป เมื่อความทุกข์เข้ามา บางคนจึงไม่สามารถยอมรับทำได้ ส่งผลให้หันไปประพฤติดิต ประกอบอาชีวะผิด รวมทั้งคิดทำลายชีวิตของตนเองลงไปด้วยการเข้าใจความจริงในโลกธรรม 8 จึงมีความสำคัญอย่างมากที่จะทำให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตในโลกใบนี้ได้อย่างมีความสุข

การพิจารณาโลกธรรม 8 เป็นไปตามกระบวนการแห่งไตรลักษณ์ คือ ให้มีสติปัญญามาเป็นผู้ควบคุมความประพฤติทั้งกาย วาจา และใจ และจะสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับโลกธรรมได้โดยไม่หวั่นไหว ส่วนผู้ใดถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะมองเห็นด้วยปัญญาโดยถ่องแท้เป็นทุกข์ เหตุให้ทุกข์เกิดขึ้น ความก้าวล่วงทุกข์ อันให้ถึงความสงบระงับทุกข์ นี่แหละคือสรณะอันเกษม นี่คือสรณะอันอุดม คนถึงสรณะอย่างนี้แล้ว ย่อมปลอดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

หลักพระไตรลักษณ์และขันติธรรม เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับ โลกธรรม 8 ในชีวิตประจำวัน เพราะเรื่องราวที่มนุษย์ทุกคนต้องพบเจอบนโลกใบนี้ล้วนแต่เป็นความจริง เป็นสิ่งที่ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงไปได้ การทำใจยอมรับความเป็นจริงมองเหตุการณ์อย่างรู้เท่าทัน อดทนต่อสภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านพ้นเข้ามาในแต่ละช่วงเวลาของชีวิตเอาไว้ นั้น มีความจำเป็นอย่างมาก การมองเห็นสรรพสิ่งทุกอย่างบนโลกใบนี้ อย่างรู้เท่าทัน รวมทั้งอดทนต่อสภาพต่าง ๆ ที่พบเจอได้นั้น ย่อมทำให้ชีวิตดำเนินไปได้อย่างมีความสุขภายในกฎเกณฑ์ต่าง ๆ บนโลกใบนี้ รวมทั้ง โลกธรรม 8 ในชีวิตประจำวัน

เอกสารอ้างอิง

- จันทร์ธิดา แสงทรัพย์ และคณะ. (2560). แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการอยู่กับโลกธรรมใน
พระพุทธศาสนา เถรวาท. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 6(2), 585-600.
- บุญมี แผ่นแก้ว. (2542). ความจริงของชีวิต. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ประยงค์ แสนบุราณ. (2559). พุทธศาสนาเถรวาท. ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา.
- ปิ่น มุทุกันต์. (2535). พุทธศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์, (ทองดี สุรเตโช, ราชบัณฑิต). (2551). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา “คำวัด”.
กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์, (ป.อ.ปยุตโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 34).
กรุงเทพฯ: ผลิตivism.
- พระโพธิญาณเถร, (ชา สุภทโท). (2560). อุปลมณี. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: ศิลป์สยามบรรจภัณฑ์.
- พระเทพวิสุทธิเมธี, (ปัญญา นันทภิกขุ). (2550). สังฆธรรมเกิดแก่เจ็บตายเป็นธรรมดา. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระธรรมโกศาจารย์, (พุทธทาสภิกขุ). (2551). พจนานุกรมธรรมของท่านพุทธทาส. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระภาสกร ฐิริวัฒน์, (ภาวิไล). (2551). ปฏิบัติสมุปปบาทสำหรับคน รุ่นใหม่. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ:
บ้านหนังสือโกสินทร์.
- พระมหาสมชาย ฐานวุฒโฑ. (2547). มงคลชีวิต “ฉบับทางก้าวหน้า”. กรุงเทพฯ: ฐานการพิมพ์.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วสิน อินทสระ. (2547). สวรรค์ นรก บุญ บาป ในพระพุทธศาสนา. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: ธรรมดา.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช. (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2556). 100 บทพระนิพนธ์. กรุงเทพฯ:
ธรรมสภา.
- เสถียรพงษ์ วรรณปก. (2555). พุทธสาวก พุทธสาวิกา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.